

George Kennan – ikon som ofta hade fel (Internationella Studier 2005)

Vi delar gärna in tidens flöde i perioder med början och slut. Den brittiske historikern Eric Hobsbawm skriver i *Extremernas tidsålder* om ”det korta 1900-talet” – från första världskrigets utbrott 1914 till det kalla krigets slut 1991. Terrordåden den 11 september 2001 framstår alltmer som slutet för den korta, euforiska perioden efter Berlinmurens fall och Sovjetunionens upplösning då världen tycktes enad och demokrati, frihet och mänskliga rättigheter var mål som förenade motståndare över de gamla blockgränserna. De senaste fyra åren har vi i terrorattackernas spår sett en renässans för det bipolära öst-västtänkandet i nygammal tappning: en extrem islamism har trätt fram på arenan som Västvärldens Andre.

Få personer har i sin egen livstid upplevt alla dessa skiften i världspolitiken. Men den amerikanske diplomaten och författaren George Kennan är en av dem. Han dog den 17 mars i år, 101 år gammal.

Kennan var en av huvudarkitekterna bakom den nya världsordning som tog form åren efter andra världskriget. I år firar vi 60-årsminnet både av krigsslutet och av FN:s grundande. 1945 levde fortfarande hoppet om att enheten mellan de stormakter som varit allierade i kriget – USA, Storbritannien, Sovjetunionen – skulle kunna bestå och att de gemensamt skulle kunna garantera global fred och säkerhet. Många i den amerikanska administrationen ansåg att ett konstruktivt, pragmatiskt partnerskap med Moskva borde vara möjligt.

Så blev det som bekant inte. Redan något år efter kriget drogs istället parametrarna upp för den öst-västkonfrontation som skulle dominera världen och den internationella politiken under femtio år.

George Kennan stod för många av huvuddragen i västsidans del av denna politik. Han är framför allt känd som författaren till det så kallade ”långa telegrammet”, avsänt från amerikanska ambassaden i Moskva i februari 1946. Telegrammet var svar på en förbryllad fråga från Washington om varför ryssarna krånglade så i förhandlingarna om Världsbanken och Internationella Valutafonden, de två institutioner som var tänkta som ramar för den globala ekonomiska återhämtningen efter kriget.

Få diplomatrappporter har fått en sådan effekt som Kennans. Den kom i ett formativt ögonblick, då förhållandet Moskva-Washington redan börjat krackelera. Den blev planritningen för hela den amerikanska kallkrigspolitiken – den så kallade *containment policy*, inneslutningspolitiken, som byggde på antagandet om en oförsonlig antagonism mellan sovjetsystemet och Väst, på omöjligheten av samarbete och fredlig samexistens och på nödvändigheten av att stoppa kommunistisk expansionism överallt i världen.

Kennan är en av de mest artikulerade företrädarna för öst-västtänkandet, en tudelning av världen som uttrycks i politisk ideologi men som går djupare. Hans text – som fortfarande finns tillgänglig på nätet i den form den i juli 1947 publicerades i tidskriften *Foreign Affairs* – är en suggestiv blandning av biologiska, psykologiska och geopolitiska förklaringar till den sovjetryska politiken.

Kennan ansåg inte att något akut militärt hot förelåg från Moskva. Hotet var ideologiskt och politiskt och borde mötas med politiska, ekonomiska och andra ickemilitära medel. Som chef för amerikanska UD:s planeringsenhet 1947-50

var Kennan en av drivkrafterna bakom Marshallhjälpen och bakom det amerikanska stödet till europeisk ekonomisk integration. Kennan var starkt skeptisk till en militär tolkning av containmentpolitiken och till militär interventionspolitik överhuvudtaget, bland annat på grund av att han med åren blev alltmer kritisk till det amerikanska samhällets utveckling och till det amerikanska politiska systemets förmåga att föra en konstruktiv utrikespolitik. Natos militarisering efter Koreakrigets utbrott var ett väsentligt skäl till att han tog avsked som diplomat 1953 för att med större frihet kunna ägna sig åt skrivande. Han distanserade sig uttryckligen från den politik han varit med om att initiera och blev på 1970-talet en ledande förespråkare för kärnvapnens avskaffande. Han tog avstånd från Vietnamkriget, bl a med argumentet att inga politiska eller militära vinster kunde uppväga civilbefolkningens lidande. Som 97-åring varnade han, med ord som nu känns närmast profetiska, för det kaos som skulle följa i spåren av Irakkriget.

George Kennan var en idémanniska med en grundhållning som bäst beskrivs som en organisk, civilisationskritisk konservatism. Han var djupt skeptisk till abstrakta principer och dogmer och därmed också till att, med militära eller andra medel, sprida vad han ansåg vara västliga värden som demokrati och mänskliga rättigheter till andra delar av världen.